

Church Slavonicisms with the first component of good, God, good, all, many, glory. The main thematic groups of Church Slavonic vocabulary are presented: "medical vocabulary", "ecclesiastical Slavonicism to indicate everyday objects", "names of organs and parts of the human body", "words for the animal and plant world", astronomical concepts, geographical vocabulary, names associated with military business, vocabulary, the names of relatives and others.

It is established that an extensive lexical microsystem consists of words related to the church sphere: the names of the performers and participants in the service, the names of religious objects, their varieties and parts, the names of worship, rituals, religious rites, the names of temples and its parts, the names of church holidays, posts, names of divine persons angels. Church Slavonicisms are also part of phraseological units and stable phrases.

Church Slavonic vocabulary of the 16th – 18th centuries It is an integral part of the lexical system of the Old Ukrainian period.

Key words: historical dictionary, monument, suffix, thematic group, Church Slavonic.

УДК 811.161:81-112.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2019.26.180953>

Т. В. Охріменко,

канд. філол. наук, доц.,

Київський національний лінгвістичний університет,

докторант кафедри російської мови і літератури

ЗАПОЗИЧЕНЕ ОСВОЄНЕ ТА ВЛАСНЕ СЛОВ'ЯНСЬКЕ В ЛЕКСИЦІ ГРОШОВИХ НАЙМЕНУВАНЬ

У статті в діахронічному та порівняльно-історичному аспектах досліджено грошові найменування східнослов'янського мовного простору. Виявлено лексеми із за давніми слов'янськими кореневими та афіксальними морфемами, споконвічні вихідні основи із чергуванням, асиміляцією звуків, аналогічною асиміляцією у структурі іншомовних слів, лексеми зі слов'янськими флексіями та запозиченими коренями слів, географічно марковані назви та скорочені девізи, а також запозичені тюркські, латинські, європейські номінації грошей та грошово-вагових одиниць лічби.

Ключові слова: грошова номінація, лексема, морфема, запозичене, споконвічне, слов'янська грошова культура.

Об'єктом даного дослідження є гроші як універсальні знаки вартості, що продовжують функціонувати в умовах сучасного ринку, стають показниками беззаперечних цінностей матеріального світу та відбитком особливого типу суспільних відносин, пов'язаних із монетарною, прагматично-раціональною та ощадливою поведінкою особистості, соціуму, нації. Така поведінка вербально представлена у картині світу носіїв мови у вигляді різного роду грошових номінацій.

На слов'янських теренах характер вербалізації феномену грошей стає **предметом дослідження** цілого кола лінгвістичних дисциплін – соціолінгвістики, полілінгвістики, юрислінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвофілософії, лінгвопсихології, дискурсології (зокрема, у дослідженнях З. С. Скринник, А. П. Римаря, М. С. Шкрєбця, Н. П. Нікітіної, В. В. Перевознюк, І. О. Голубовської, Г. С. Яроцької). Феномен грошей вивчається в історико-нумізматичних розвідках та етимолого-

енциклопедичних ґрунтовних працях (М. І. Савлука, А. М. Мороза, В. А. Ющенко, М. Ф. Пуховкіної, М. Ф. Дмитрієнко, П. Ф. Рябченка, Ю. В. Єфіменка, В. В. Зварича, Р. М. Шуста, М. І. Котляра, О. О. Щелокова, В. Д. Гладкого, О. П. Орлова, В. С. Стельмаха, В. М. Рябцевича, О. С. Люлька, О. Д. Огуя, Р. Й. Тхоржевського та ін.). Однак, попри зацікавленість гуманітаристики у питаннях виникнення та становлення грошових назв, у вивченні впливу ідеології грошових відносин на сьогодні не існує повного роз'яснення цих питань з точки зору сучасної слов'янської науки, що наразі становить не лише філософсько-умоглядну, **теоретичну цінність**, а й суто **практичну необхідність** в умовах розвитку сучасного суспільства, залежного від національно-специфічного та глобального економічного поступу.

Метою даного дослідження бачимо етимологічний та порівняльно-історичний аналіз семантики відомих енциклопедичній та історико-нумізматичній наукам грошових номінацій слов'янського мовного простору, зокрема східнослов'янського, розташованого на українських та близьких до України територіях розселення слов'янства.

Матеріалом дослідження обрано словникові дефініції східнослов'янської лексикографії, тексти історичного та культурологічного характеру, а також вербально продемонстровані одиниці нумізматичних каталогів – друкованих та приватних, що вимагає залучення певної **методики** обробки вказаного матеріалу: лексикографічний метод тлумачення словникових дефініцій грошових номінацій українського, російського та білоруського мовного простору доповнено етимологічним, порівняльно-історичним, лексико-граматичним та лексико-стилістичним аналізом слів, словосполучень, речень та текстів різних типів дискурсу, в яких унаочнено ситуацію слов'янського грошового обігу.

Аналіз грошових номінацій необхідно розпочати із опису національної грошової одиниці. Відомо, що сучасною українською національною валютою, яку офіційно введено в обіг із 1996 року, є **гривня**. Цей знак вартості української економіки, який друкується за вдосконаленими світовими технологіями й з використанням національного продукту – українського льону [5], містить у своїй назві давнє слов'янське коріння. Назва *гривня* походить від слова *гривна*, яке у старослов'янській мові позначало нашійну прикрасу, намисто, медальйон із міді, срібла чи золота, який носили на шії, що, в свою чергу, було пов'язано із праслов'янською номінацією *грива* (шия, потилиця). Первісне значення «намисто» доповнилося у ряді слов'янських мов значенням «грошова одиниця» внаслідок звичаю робити намисто з монет [3, т. 1, с. 593]. Отож, *гривну* було утворено від слов'янського кореня за допомогою метонімічного перенесення назви (від «шиї» до «прикраси на шії», «прикраси з монет») та поширеного суфіксального способу.

Із VIII ст., коли відмічають початок грошового обігу на теренах Східної Європи, *гривна* як міра ваги і лічби під час торговельних операцій і сплати данини являла собою зливок срібла (*гривна срібла* чи зменшувальне-пестливе *гривенка срібла* важила близько 200 г). Хоча вона не могла повністю замінити собою поширені на той момент на Русі гроші – арабські срібні *дирхеми* (куфічні монети), які вже виконували функції грошей. З часом *гривна* / *гривня* знецінилася й стала позначати «мідну монету в три / дві з половиною копійки», див. похідні субстантивні та атрибутивні словоформи ч. р. – *гривеник*, *гривень* у значенні «п'ять копійок», «п'ятнадцять копійок», *гривенний*, тобто «трикопійчний» [3, т. 1, с. 593], а також виникли стилістичні варіанти – грубувате та зменшувальне прост. *гривняга*, *гривняжка*. Отже, значення грошової номінації *гривни* розвивалося в напрямку від нашійної металевої прикраси, прикраси з монет,

медальйона, дорогоцінної обручки до одиниці ваги, гирі, зливку металу (міді, срібла, золота) і врешті – монети та позначення грошей в цілому.

У Х–ХІІ ст. *гривна* поступається першим офіційним слов'янським монетам, у неповноголосній назві яких міститься вказівка на метал, з якого їх зроблено, – *златникам* і *сріблякам* (*срібляникам*, *срібникам*). Їхній друк в якості власної валюти Київській Русі започаткував київський князь Володимир Великий, в такий спосіб намагаючись ствердити суверенність держави. Образ та ім'я Ісуса Христа – Пантократора, викарбуваний на цих монетах, мав свідчити не лише про традицію передання влади від візантійського імператора-християнина, а й про власну вже державницьку міць князя Володимира: на реверсі монети було викарбувано образ київського князя, що підтверджувалося оригінальним декларативним написом: *Владимир на столе* (тобто на престолі – О.Т.), *а се его сребро / злато* [5].

У ХІІ–ХІV ст. за періоду феодальної роздробленості Київської Русі із припиненням карбування монет (у так званій «безмонетний період») роль грошей знову почали виконувати *гривни* як срібні зливки (які, однак, не отримали широкого вжитку через завелику цінність), а згодом монети, за що одержали двоскладну назву *монетні гривни*. Сировиною для них стали арабські монети, що поступово зникли з обігу. Згодом і самі *гривни* як монети вийшли з ужитку, перетворившись на грошово-лічильне поняття місцевого використання із вказівкою на географію поширення. Так, *київська гривна* із монети стала позначати вагу 140–160 г, *новгородська гривна* – 204 г, проміжне місце займали *чернігівські гривни* та *волзькі (татарські) гривни* [5]. Усталеною була традиція співвідносити назву гривни та фунту (близько 400 г) або півфунту як грошово-вагової та грошово-лічильної одиниці [8, т. 1, с. 458; 4, с. 129]. Можна стверджувати, що в усьому світі цінність зливка мала традицію визначення за вагою, тому у різних народів назви металічних грошей співпадали із найменуванням одиниць ваги: *марка, франк, ліра, лівр, талант, драхма, фунт стерлінгів* та ін.

Із ХІV ст. на українських землях з'являються *празькі гроші* польського, литовського та місцевого карбування, а згодом – цілий ряд грошових одиниць із запозиченими назвами, найчастіше європейського походження: *лев, чех, дукат, крона, дудек, таляр, крейцер*. Однак впродовж багатьох століть на слов'янському мовному просторі найпоширенішою назвою був *грош*, який згодом був покладений в українську та білоруську збірну назву коштів *гроші / грошы*. *Грошем* на слов'янських теренах спершу називали *великий / товстий динарій* (*денарій, динар*, що буквально у перекладі з лат. і означало «товстий») [3, т. 1, с. 599] – це цінна срібна монета європейських країн, відома з епохи середньовіччя. Початок друкування таких грошей рахують із 1172 р. (Італія, Генуя), у 1266 р. *грош* з'являється в обігу у Франції, близько 1300 р. – у Чехії, згодом в Угорщині, Польщі, у к. ХV ст. – у Великому Князівстві Литовському, у 1657 р. – в Росії, де із ХVІІІ ст. почав чеканитися із міді. У Росії *мідний грош* дорівнював 2 *копійкам* і в такому вигляді карбувався до поч. ХІХ ст. Пізніше називали *грошем* мідну монету у ½ копійки, ця назва й закріпилася за монетою номіналом у *півкопійки*, яка випускалася у СРСР у 1925–1928 рр.

Цікаво, що грошовий термін *пєнязь* (*пінязь, пінязька*), який побутував на Русі ще з ХІІ ст., позначав той самий «римський динарій», що й *грош*, тільки у перекладі Євангелія, та вважався запозиченням із латини з первинним значенням «римський фунт», «монета», а у текстах ХІІІ–ХІV с. позначав гроші як такі [7, с. 562; 3, т. 4, с. 336; 8, т. 3, с. 233].

Вже у давньоруській мові фіксується широке вживання номінації *грош*: 5 *копъ грош вѣського сръбра* (1351 г.); *брати на црковъ Бжшо на годъ по полу копе грошии* (1377 г.);

(новгородці) *начаша торговати промежи себе... гроши Литовськими* (6918 г. по Ак. сп.); *Семену паробку особь десять гроши даль* (ок. 1412 г.) та ін. [6, с. 598]. Поряд із запозиченою назвою *гроша*, бачимо вживання слов'янської словоформи на позначення давньої народногосподарської одиниці виміру **копй**, яка спершу позначала стіжок із 60 снопів хліба чи 60 яєць, згодом у розмовному мовленні – купу, чисельність чогось чи когось, метонімічно – одиницю лічби, яка дорівнювала 60-ти предметам, одиницю лічби грошей (*копа, коповік, копйшник*), що дорівнювала 50 / 60 копійкам чи півкарбованцю [8, т. 2, с. 316; 3, т. 2, с. 564]. В українській мові ця розповсюджена номінація утворила багатий словотвірний ряд: *копна, копник, копляк, копиця, коповиця, коповище, копень, копильник, копицьке, коп'як, копичник, копнувач, коповий, копити, накопичити, окопистий, підкіпка, скоп, скіпщина, скоповина, скопом* та ін. [3, т. 2, с. 564].

Повертаючись до знакової епохи XIV ст., зазначимо, що у північно-східних регіонах України поширеними стають, нарівні із *грошем* у західних та центральних областях, грошові назви **дєньга** (згодом дві копійки, півкопійки), із XVI с. – **копйка** (1/100 рубля), **рубль** [5]. *Копйка* в Україні отримала й народні назви – **сота** як одиниця лічби (бо копйка становила 1/100 рубля чи карбованця) та **списівка**. Остання є похідною від укр. «спис» – те саме, що й рос. «копье», від чого й народилася російська назва копійки – монети, на якій був зображений цар верхи на коні зі списом у руці [3, т. 2, с. 568-569], рос. *дєньги съ копиемь*, яка замінила новгородську *дєньгу* після захоплення Новгороду [8, т. 2, с. 317]). Застаріла грошова назва *дєньга*, у свою чергу, є тюркською за походженням (від слів *дамга, тєньга, тамга* – «чеканка», «карб», «знак», «мітка», «монета») [5].

У споконвічній слов'янській назві *рубля* збережено внутрішню форму, яка заглиблена до періоду важких часів татаро-монгольського нашестя, за якого карбування на Русі власних монет було на довгий час зупинено. В результаті сильного пограбування слов'янських земель цілий ряд назв монет відобразив у своїй семантиці процес поділу грошової одиниці на частини, які мали хоча б формально зберігати попередню цінність та вартість національної валюти. Так утворилася номінація **рубль** (рублена половина гривні або обрубок гривні) – звичним для мовної свідомості суфіксальним способом словотворення від дієслова *рубати* (у розмовному мовленні до сих пір побутує відкоренева, скорочена словоформа *рубь / руб*), а також грошова номінація **ногáта** (вартістю 1/20 гривні), граматично представлена ж. р. як назва монети, подібна за звучанням та написанням до монети тюркського походження *нахат* з первинним значенням «готівка, дрібні гроші», **резáна** від дієслова *різати* (половина *куни* чи *гривни кун*), **куна** (1/22 гривні) [3, т. 4, с. 109, т. 5, с. 131; 8, т. 2, с. 417, т. 3, с. 79; 7, с. 562]. Грошові назви *куни*, відомі із XII с., є похідними від назв цінного хутра спорідненого виду звірів – *куниць, лисиць, горностаїв* тощо, так само як **вєкша, вєвериця, бєль, бєла** – утворено від назви білки. В свою чергу, хутро диких звірів як товар для обміну та функціональний представник грошей спирається на первісне розуміння худоби (зокрема свійської) як протосимволу багатства, добробуту, відбитого в одній з перших грошових номінації слов'янства – **скотъ** [5; 7, с. 562].

До грошей, поділених на частини після татаро-монгольського періоду, також належать стягнені складні назви, що починаються зі скороченого позначення половини – *пол-*: **полтіна** (половина рубля від *полоть* – «частина», «половина» чи *тинь* – «карбованець», «рубль», «рублений, січений зливок») та найменша монета **полушка** (від розм. *полуха* – «половина», «півмонети») чи **полудєньга** (вартістю 1/4 копійки) [3, т. 4, с. 503, 505; 8, т. 3, с. 318–319, т. 4, с. 59]. На прикладах цих різнопланових грошових назв можна побачити, яким саме чином слов'янська мовна свідомість

зафіксувала численні спроби виходу Русі з масштабної економічної кризи, спричиненої татаро-монгольськими загарбаннями.

Попри розмаїтість питомих та запозичених, але освоєних слов'янськими мовами, грошових назв різної валюти, українська *гривня* хоч і відходила на задній план, однак не забувалася. У 1918 р. вона вперше з'являється в якості паперових грошей – за часів самостійної Української держави після запровадження Центральною Радою закону про національну грошову одиницю, яка мала поділятися на 100 *шагів* (мілких розмінних грошей) і дорівнювала $\frac{1}{2}$ *карбованця* [4, с. 42–45]. Зазначені назви дрібного та великого гатунку грошей УНР, як і сама *гривня*, належать до питомої української матеріальної культури та національної мовної спадщини.

Укр. *карбованець* як синонім рос. грошової одиниці *рубля* на теренах України було утворено зрозумілим суфіксальним способом від дієслова *карбувати* – «мітити», «чеканити», «робити позначки». Назва *шаг* походить від староукр. *сяг* «крок», пор. *сягати, сягнистий, осягнути, недосяжний* [3, т. 6, с. 366], сюди ж рос. *сажень, сизать, недосягаемый* [8, т. 4, с. 393–394], а також від назви польсько-литовської монети XVI – XVIII ст. вартістю у *три гроші*, яка у Російській імперії вказаного періоду дорівнювала *двом копійкам*, а після 1839 р. – *півкопійці* сріблом, тобто вартувала стільки, скільки й старовинна *деньга*, і в цьому значенні вживалася до 1917 р. [9, с. 588]. Незважаючи на запозичений характер самої грошової реалії, тобто польсько-литовської та російської дрібної монети, українські історики вважають, що *шаг* (та зменшувально-пестливе *шажок*) як коротка й зрозуміла народна назва зі значенням «найменший крок при лічбі грошей» – власна українська спадщина [2, с. 13]. До цього часу в українській мові зберігається значення *шагу* не лише як ходи, кроку, а й як найменшої грошової суми; застарілий прикметник *шаговий* використовується у значенні «грошовий» [1, с. 1611]. Українські народні прислів'я та приказки зберігають висловлювання із цією дрібною грошовою назвою: *Хто шага не береже, той не варт і копійки; І ні [ламаного, щербатого, залізного] шага не мати (не взяти, не дати)* – в значенні «зовсім нічого із грошей не мати, не взяти, не дати»; *Ні на шаг* – те саме, що *Ні на гріш* тощо.

Саме *шаг* став найдрібнішою одиницею грошового виміру за усіх національних урядів 1917 – 1920-х рр. У 1917 р. проект перших національних паперових грошових знаків – *шагів* у вигляді поштових марок (їх іще називали *мініатюри*) та *карбованців* – блискуче виконав художник Г. Нарбут, відомий проектувальник ескізів на українських банкнотах, один з найталановитіших графіків ХХ ст. Він використав малюнок у стилі українського бароко та тризуб як емблему української державності (знак князя Володимира, характерний для грошей Київської Русі – *златників* та *срібляків*). Тризуб позначав яструба, який падає з високості на свою жертву. До сих пір знак тризуба не лише відбиває загальну національну атрибутику української держави, а й унаочнює давню традицію написання національного грошового символу України (в Росії таким символом став візантійський двоголовий орел, у Білорусі – «погоня» з малюнком лицаря, «витязя» з піднятим мечем верхи на коні).

Також на національних грошах Г. Нарбут відобразив самостріл куша (герб старого Подолу), написи номіналу українською, російською, польською, івритом як свідoctво толерантності у ставленні до культур нацменшин, із зображенням поштових ріжків (у гербі роду Нарбутів були три об'єднані ріжки), українського селянина чи селянки із колосками та античними елементами, що пізніше стало улюбленою манерою письма Г. Нарбута та отримало назву українізованої античності. Хоча за технічними вимогами надруковані національні гроші були далекі від досконалості. *Марки-шаги*

друкували – у Києві та Одесі – грубими аркушами (твердішими за попередні марки Російської імперії) із перфорацією, щоб полегшити відривання купюр [2, с. 12–14].

Варто зауважити, що в сучасній вже Україні у 1992 р., коли вкотре постало питання про фінансову самостійність держави та про введення власної національної валюти, було викарбувано пробні монети у *шагах*, але таку назву для розмінної монети (під час дискусії пропонувалися й інші застарілі номінації, про які йшла мова вище, – *сота, резана, списівка*) не було затверджено Верховною Радою, натомість визначено як історично-традиційну назву *копійка* [5].

В Україні лише за період 1917–1921 рр. в обіг введено 24 паперових грошових знаки на вимогу ствердження політично-економічного суверенітету. Власне українськими назвами грошей стали й **бофони** – від скорочення напису висловлювання-девiза на купюрі *на бойовий фонд*. За період 1939–1954 рр. їх було випущено в обіг близько 500 різновидів. Це грошові знаки, які представляли собою одnobічні або двобічні грошові документи із символікою ОУН і УПА. Вони використовувалися щонайменше у дванадцяти областях України та Білорусі, а також на території Словаччини, Чехії, Австрії та Німеччини [5].

Останні століття подарували цілу плеяду назв грошових, зокрема паперових, знаків, найчастіше запозиченого характеру, як-от *асигнація, банкнота, білет, бон / бона, вексель, талон, купон, картка, чек, електронні гроші, біткоїн* тощо. Були звернення й до усталених слов'янських найменувань, зокрема пов'язаних із концептосферою рахівництва, лічби, знання (*рахунок, розрахунковий знак, знак вартості*), ощадливості, бережливості (*ощадний білет, заощадження, рос. сбереження, сберегательная книжка*), золота як універсального символу багатства (*знак золота, золотомонетний стандарт*). Представлено й складні номінативні конструкції (*грошзнак, рос. совдензнак, всерадянський грошзнак, блр. агульнасаюзны дензнак*), назви різних видів грошей (*розмінна монета, готівка, рос. наличные, блр. наяўны*) тощо. Зокрема, відомо, що розмаїття грошових знаків к. ХІХ–ХХ ст., спричинене бурхливими історичними подіями, створило безпрецедентний культурний феномен грошових відносин слов'янства на зламах епох. Тому у **перспективі** подальшого дослідження бачимо аналіз усього кола номінацій грошових знаків останніх століть, зокрема к. ХІХ–ХХ ст., з точки зору використання у їхній структурі власної чи запозиченої лексики.

Висновки: у дослідженні в діахронічному та порівняльно-історичному аспектах було проаналізовано номінації видів грошових одиниць на слов'янському мовному просторі від давнини до епохи ХХ ст. Було виявлено, що такі номінації включали у свою семантичну структуру споконвічні вихідні назви-основи із подальшим чергуванням, асиміляцією звуків (*сяг – шаг – шажок*), аналогічною асиміляцією у структурі іншомовних слів (*пфенінг – пенязь – пеняга – пеняжка* подібно до *гривна – гривняга – гривняжка*), слова із задавненими слов'янськими кореневими та афіксальними морфемами (*скот, грив-н-а, рез-а-н-а, злат-н-ик, сріб-л-як – сріб-л-ян-ик – сріб-н-ик, руб-ль, карб-ован-ець, коп-а, кун-а, вевер-иц-я, бел-а, сот-а*), слов'янськими флексіями у поєднанні із запозиченими коренями слів (*ногат-а, копій-к-а, монет-к-а*), слов'янськими / запозиченими топонімічними ознаками у словосполученні із запозиченою / етнічно маркованою грошовою номінацією (*празький, литовський грош; кийвська, новгородська, чернігівська, волзька гривна*), слова зі скороченими частинами слів у структурі вислову (*на бойовий фонд – бо-фон*), а також багатий ряд запозичених назв грошей та грошово-вагових одиниць – тюркських, латинських, європейських, – семантично й морфологічно оформлених відповідно до лексико-граматичних законів

розвитку слов'янських мов (*деньга, динарій, дирхем, грош, лев, чех, дукат, крона, дудек, таляр, крейцер, марка*).

Часто назви окремих одиниць грошей у перекладі означали спільні поняття – «монета», «готівка», «одиниця ваги», «злиток металу» або загальне поняття грошей; вони утворювалися метонімічно-метафоричним способом та характеризувалися багатим словотвірним рядом у слов'янських мовах; включалися у синонімічні відношення, що виникали в результаті спільного етимологічного походження слів, які надходили різними мовними шляхами (*динарій – пенязь – грош, монета – копійка, шаг – грош – денсжка*), укладали стійкі словосполучення (*монетні гривни, гривна кун, копа грошей, шаг грошей, рос. копейка денег, поштова марка, знак поштової оплати, марка-шаг*) та створювали міжмовні синонімічні назви (*копійка – списівка, копійка – сота, карбованець – рубль*).

Особливістю грошової культури слов'янства є численні та різні за хронологічними рамками спроби виходу з політекономічної, в тому числі грошової, кризи, що проявилось у зміні назв грошових одиниць, поділених на частини чи половини. Такі частини мали зберігати втрачену цінність національної валюти та були, зокрема, представлені у мовах із морфемами *пол-, полу-, пів-, паў-* (*полтіна, полушка, полуденьга, півкопійки, півмонети, півкарбованця, рос. полрубля, блр. паўрубля*).

Література

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : «Перун», 2009. 1736 с.
2. *Дмитриенко М. Ф.* Бумажные деньги в историческом контексте // Рябченко П. Ф. Полный каталог бумажных денежных знаков и бон России, СССР, стран СНГ (1769–1994 гг.) / Под ред. М. И. Савлука, М. Ф. Дмитриенко. К. : «Софія», «Лісбанк», 1995. 670 с. С. 8–32.
3. *Етимологічний словник української мови*: у 7 тт. / Гол. ред. О. С. Мельничук, уклад. Г. П. Півторак та ін. К. : Наукова думка, 1982–2012.
4. *Зварич В. В.* Нумизматический словарь / Автор-составитель В. В. Зварич; отв. ред. Н. Ф. Котляр. Л. : «Вища школа», 1976. 156 с.
5. *Історія національної валюти України* / Банкноти та монети // Національний банк України – 2019. Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36714&cat_id=36713.
6. *Срезневский И. И.* Словарь древнерусского языка. Репринтное издание. Т. 1. Ч. 1: А – Д, – М. : «Книга», 1989. 807 с.
7. *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры : Изд-е 2-е, испр. и доп. / Ю. С. Степанов. М. : Академический Проект, 2001. 990 с.
8. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: в 4-х тт. / Перевод с нем. и доп. О. Н. Трубачёва; под. ред. Б. А. Ларина. М. : «Прогресс», 1986–1987.
9. *Шуст Р. М.* Шаг // Енциклопедія історії України: у 10 тт. / Ред. В. А. Смолій та ін. К. : Наукова думка, 2013. Т. 10 : Т–Я. 784 с.

References

1. Busel, V. T. (Ed.). (2009), *Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language* [*Velykyu tлумachnyu slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*], Perun, Kyiv-Irpen, 1736 p.
2. Dmitrienko, M. F. (1995), *Paper money in a historical context* [*Bumazhnyye den'gi v istoricheskom kontekste*], Sofia, Lisbank, Kiev, pp. 8-32.
3. Melnichuk, O. S. (Ed.). (2012), *Etymological Dictionary of the Ukrainian Language* [*Etymolohichnyu slovnyk ukrayins'koyi movy*], Scientific thought, Kyiv.

4. Zvarych, V. V. (1976), *Numismatic dictionary* [*Numyzymatycheskyy slovar'*], High School, Lviv, 156 p.
5. *Site of National Bank of Ukraine* [*Sait Natsional'noho banku Ukrayiny*]. Retrieved from <https://bank.gov.ua>.
6. Sreznevsky, I. I. (1989), *Dictionary of the Old Russian language. Reprint Edition*. [*Slovar' drevnerusskogo yazyka. Reprintnoye izdaniye*], Kniga, Moscow, 807 p.
7. Stepanov, Yu. S. (2001), *Constants: Dictionary of Russian Culture* [*Konstanty: Slovar' russkoy kul'tury*], Academic Project, Moscow, 990 p.
8. Fasmer, M. (1987), *Etymological dictionary of the Russian language* [*Etimologicheskii slovar' russkogo yazyka*], Progress, Moscow.
9. Shust, R. M. (2013), *Shah / Encyclopedia of Ukrainian History* [*Shah / Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny*], Scientific thought, Kyiv, 784 p.

Т. В. Охрименко,

*Киевский национальный лингвистический университет,
кафедра русского языка и литературы*

ЗАИМСТВОВАННОЕ ОСВОЕННОЕ И ИСКОННОЕ СЛАВЯНСКОЕ В ЛЕКСИКЕ ДЕНЕЖНЫХ НАИМЕНОВАНИЙ

В статье в диахроническом, сопоставительно-историческом и дискурсивном аспектах исследованы денежные наименования восточнославянского языкового пространства. Выявлены лексемы с древними славянскими корневыми и аффиксальными морфемами, исконные производящие основы с чередованием, ассимиляцией звуков, аналогичной ассимиляцией в структуре иноязычных слов, лексемы со славянскими флексиями и заимствованными корнями, географически маркированная лексика и сокращённые девизы, а также заимствованные тюркские, латинские, европейские номинации денег и денежно-весовых счётных единиц.

Ключевые слова: денежная номинация, лексема, морфема, заимствованное, исконное, славянская денежная культура.

T. V. Okhrimenko,

*Kyiv National Linguistic University,
Department of Russian Language and Literature*

FOREIGN WORD AND SLAVIC WORD IN MONETARY NAMES

The article analyzes the monetary names of the Eastern Slavs in the historical and comparative plans. The etymological, lexical, grammatical and stylistic analysis of these names, which are presented in encyclopedic and numismatic literature from the ancient times to the twentieth century, is carried out. The words, phrases, sentences and texts of different types of discourse with situations of Slavic money circulation are investigated.

The words with ancient Slavic roots and affixes, the original names, where alternating sounds, with the phenomenon of assimilation in foreign words are revealed. The borrowed words that have Slavic finishes, geographical names and abbreviated slogans are described. Among the borrowed words are Turkic, Latin, European nominations of money and money-weight units of the account.

The names of money were mentioned, which in translation meant common concepts - "coin", "cash", "unit of weight", "ingot of metal" or in general "money". Metonymy and metaphor are described as ways of creating monetary nominations. A broad word-formation series is presented. Marked synonyms for money names in different languages. The stable phrases are analyzed. Changes in the names of money units, divided into pieces or half, due to the political and economic crisis, have been recorded.

Key words: monetary nomination, lexeme, morpheme, borrowed word, native word, Slavic money culture.

УДК 811.161.2'282.2(477.44+477.65+477.73/.74)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2019.26.180957>

С. С. Поліщук,

канд. філол. наук,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

доцент кафедри української мови

НАЗВИ ПРИМІЩЕНЬ ДЛЯ УТРИМУВАННЯ СВІЙСЬКИХ ТВАРИН У ГОВІРКАХ СЕРЕДНЬОГО НАДБУЖЖЯ

У статті здійснено лексико-семантичний аналіз назв сільськогосподарських приміщень для утримування домашніх тварин, записаних у 74 говірках середньонадбузького ареалу протягом 2013–2016 рр. Зроблено висновок, що зафіксовані лексеми функціонують у літературній мові, хоч і мають фонетичні та лексико-семантичні відмінності, які підтверджують їхню належність до східноподільської і західностепової групи говірок відповідно південно-західного та південно-східного наріч української мови.

Ключові слова: лексема, номінація, семема, значення, говірка, середньонадбузький ареал, Середнє Надбужжя.

Традиційно обійстя українського селянина передбачає наявність господарських приміщень. Т. В. Косміна в історико-етнографічній праці «Сільське житло Поділля (кінець XIX – XX ст.)» (1980) диференціює господарські будівлі двору за їхньою функцією, виокремлюючи будівлі для зберігання продуктів землеробства, для худоби, для сільськогосподарського інвентаря, інші будівлі двору, малі архітектурні форми [5, с. 86]. Виходячи з власних спостережень, погоджуємося з таким розрізненням і поділяємо думку дослідниці про те, що характер та кількість господарських споруд зумовлюються заможністю господаря [5, с. 102]. У розвідці зацентруємо увагу на назвах сільськогосподарських приміщень для утримування свійських тварин, збережених у говорах середньонадбузького ареалу. Аналогічні спостереження знайшли місце в низці діалектологічних студій (див. праці К. Д. Глуховцевої, Г. О. Козачук, М. С. Кушмет, М. В. Никончука, Л. Б. Поліщук, Р. Л. Сердеги, Л. М. Тищенко, О. І. Чаган, Н. П. Шеремети та ін.). Територіальне поширення вказаного шару лексики репрезентує АУМ [АУМ 1, к. 284–286, 288; АУМ 3 (частина III), к. 46–47]. Говори Середнього Надбужжя, які функціонують на межі зіткнення подільського говору південно-західного і степового говору південно-східного наріч української мови, що визначає значний науковий інтерес до їхнього вивчення, в цьому аспекті недостатньо опрацьовані. Це зумовлює **актуальність** нашої публікації.